

ЭНСИАЛПИ

Нам улууһун хаһыата — 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

Тыл — омул баар-суох сыаннаһа уонна быстыспат бэлиэтэ. Хас биридди норуот бэйэтин ураты майгынаах культуратын, үгэстэрин, тылын харыстыыр сувереннай бырааптаах.

Саха Республикатын Тыл туһунан Сокуонуттан

САХА РЕСПУБЛИКАТЫГАР БУЛГУЧУЛААХ МЕДИЦИНСКЭЙ СТРАХОВКАЛААҤЫН ТИЙГИН СТРУКТУРАТЫН ТАБЫГАСТААХ ОҢОРУУ ДЬАҤАЛЛАРЫН ТУҤУНАН
САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ПРЕЗИДЕНИН БИҤААБА

Государство бюджет үбэ табыгастаахтык туһаныллытын хонтуруоллааһын күүһүрдэр, төлөбүрэ суох медицинскэй көмөнү уонна медицинскэй өҥөлөрү ылыгыраа гражданнар бырааптарын олоххо киллэрин усуллубуйаларын үөскэтэр туһугар:

1. «САПИ-полис-мед» страховой медицинскэй общество» ХЭТ устааптаах капиталын ирээттэрин 100 бырыһыана «САПИ-полис» АО-ны кытта түһэриллибит дуогабар быһытынан инники өттүгэр обществоны «Сахамедстрах» Государственной страховой медицинскэй компанияга уларытан ааттаан туран государство бас биллэнтигэр ылылларын олохтуурга.

2. «Сахамедстрах» Государственной страховой медицинскэй компанияны бюджет тэрилтэлэрин үлэһиттэрин уонна Саха Республикатын үлэлээбэт нэһилиэнньэтин булгучулаах медицинскэй страховкалааһыҥа боломуочуйалаах государственной страховкалааччынан биллэргэ.

3. Саха Республикатын Правительствота «Сахамедстрах» Государственной страховой медицинскэй компанияны кытта үлэлээбэт граждандары медицинскэй страховкалааһыҥа дуогабар түһэрсэригэр.

4. Саха Республикатын Государственной баайы-дуолу дьаһайар государственной комитетга:

4.1. 1997 сыл алтынньы 1 күнүгэр диэри «САПИ-полис» АО-ны кытта «САПИ-полис-мед» ХЭТ ирээттэрин республика бас биллэнтигэр төлөбүрэ суох ылан бизиригэ дуогабар түһэрсэригэр уонна бу БИҤаах 1 пуунугар сөп түбэһиннэрэн обществоны уларытан ааттырыгар.

4.2. Боломуочуйалаах государственной страховкалааччыга үлэһит дьэтин быһаарыгар.

5. Саха Республикатын Правительствотун иһинэн Булгучулаах медицинскэй страховкалааһын территориальной фондата булгучулаах медицинскэй страховкалааһыҥа үбү-харчыны табыгастаахтык уонна тус сыалаахтык туһаныгыраа страховой медицинскэй тэрилтэлэр үлэһитин хонтуруоллааһыны кытаатыннарарыгар.

6. Бу БИҤаах туолуутун хонтуруоллааһыны Саха Республикатын Правительствотун Председателин солбуйааччы Е. С. Никитинага сүктэргэ.

Саха Республикатын Президентэ **М. НИКОЛАЕВ.**
1997 сыл балабан ыйын 18 күнэ.
Дьокуускай к.
№ 244

«ИЙЭ КҮНҮН» БЫРААҤЫННЫКТААҤЫН ТУҤУНАН

1993 сыл балабан ыйын 2 күнүнэ Саха Республикатын Президенин БИҤаабынан биллэриллибит «ИЙЭ КҮНҮН» бырааһынныгы тэрээһиннээхтик ытар сыйалтан, 1997 сыл балабан ыйын 17 күнүнэ СР Правительствотун дьаһалынан СР Правительствотун Председателин солбуйааччы Екатерина Никитина салайааччылаах комиссия тэрилиннэ.

ИЙЭ КҮНҮН БЫРААҤЫННЫК-СИА.

«ИЙЭ КҮНҮГЭР» КОМИССИЯНЫ ТЭРИЙЭР ТУҤУНАН

Республика Правительствотун б.д. балабан ыйын 17 күнүнэ 1196 №-дээх дьаһалыгар олобуран, «ИЙЭ КҮНҮН» бырааһынныгы тэрээһиннээхтик ытар сыйалаах манньк састааптаах комиссияны тэрийдэргэ:

Банишев Н. Н. — улуус Муньбаһын председателин солбуйааччы,
Макарова М. С. — ийэ отделын сэбиэдиссэй,
Кондратьева Т. А. — Нам селотун баһылыгы солбуйааччы,
Попова В. В. — улуус үккэ управлениетин начальнигы эбээһиннээхтик толорооччу,
Макаров В. В. — дороубуйа харыстабылын управлениетин начальнигы,
Винокуров Ф. В. — территориялары кытта үлэбэ кылабынай специалист,
Михайлов В. К. — эргизэн отделын сэбиэдиссэй,

Кириллин А. В. — культура отделын сэбиэдиссэй,
2. Комиссияны «ИЙЭ КҮНҮН» бырааһынныгы ытымы былаанын ырытан оҥороругар уонна бигэргэтэригэр соруудахтыгыра.
3. Бу бырааһынныгы тэрийдэргэ дьаһалталаар баһылыктара бары өттүнэн көмөлөөлөрүгэр.
4. Үп управлениета (начальник э. т. Попова В. В.) ийэ отделын кытта дьэбэ кэргэн уонна дьахталлар проблемаларыгар Комитеттан үп кириитин суотугар сөптөөх үбүлээһини оҥороругар.
5. Бу дьаһал туолуутун хонтуруолун Макарова М. С. сүктэрибин.

Нам улууһун дьаһалтатын баһылыгы бастакы солбуйааччы **Е. Е. ИВАНОВ.**
23.09.97 с. № 725-рп.

ХОМУУР — 97

Аччыктыыр эрэйдээх, тотор мунҥаах

● РЕПОРТАЖ ●

Бу ый ортотун диэки, норуокка «Дьахтар сайынна» киэҥник биллибит, ыраас уонна сылаас куннэрибит, былтытарга, тымныыга, тыалга үтүрүттэрэн кыһан кэлбэттэр. Арай бу ый 23 күнүгэр, эбэһиттэн киэһэ балачча сылыан, били «дьахтар сайынна» ыраас салгыны унаара көтөр, үрүҥ көмүс ситим саптар сыһылынылар. Ити күн сайыммыт барахсан кыһынны улуктаах уутугар утуйарды бырастыластаа дуу?

Сыл аайы буоларын курдук «Эгсиэли» хаһыат редакциятыгар күһүнү күмүс үгүс үлэһиттэр уолпускаба бараннар, 2—3 «бөөхүл» оҥонноттор хаалыбыт. Кыстыкка кириин быдыаһыктаах күннэри буоланнар, бири даһаны сурук кирибэт. Аны кыһайбыт курдук үлэһит хонтуруобут, сорохторбут олоһор дьэһэлэрт баччаанга диэри оттуллубаттар. Үлэбэ бардахха тымныы, дьэбэ кэллэххэ өссө тымныы... Кыһалбаттан оҥо сылдьан истибит хоһоонун тылларын өйдөөн кэлэбин: «Ычкакайбын Ыстапаан, Ыстааннарҥын уларыс...» Итиннэ Ыстапаан аатын аныгылы «Балантыын» диэннэ уларыттааха, бүгүһүгүрдүк чугас буолуох этэ.

Сарсыарда 8 чаас саһана тымныы хонтуруобутугар мустан ким туох матырыяалааһын көрөн-истэн, массынкара оуустаран, эбэһиттэри диэри бириэмэ биллэбэккэ ааста. Эбэһиттэн киэһэ Хатырыкка командировкага барар буолум.

УАЗ массыннабыт тиэтэй-саарайа айаннаан иһэр. Суолбут охсуута сүрдээх. Улууспуугар суолу тутар өрөмүөнүөр, балачча техникалаах, үлэһиттээх тэрийдэ баар буолуохтаага да суолларбыт өрүү мөлтөхтөр. Ким көрөр-истэр, хонтуруоллуур тэрийдэтэ эбитэ буолла.

Айаннаан истэххэ Хатыр Арды нэһилиэгиттэн саһалаан, урукку «улуугуруу» саһана суол икки өртүнээһи бааһыналарга бурдук, хортуппуу үүнэрэ. Дэриэбинэлэр тастарыгар тутуллубут сүүнэ улахан хотоннорго толору сөһүлэр кыстыгылар. Онтон бүгүн ити хартыына уларыйбыт. Эрбэһиннэн саһала үүмүт бааһыналар сылдьыһыны уонна эбэһиттэ суйдаммыт хотоннорто тураллар. Кыһыл Дэриэбинэ, Бетун, Модут, Хатырык таһынаабы бааһыналарга, оһонманан бэрт кыра сиргэ үүмүт бурдукка, хортуппууга, хаппыстаага бэрт аһыах киһи хомуурга үлэһиттэр көстөр.

Наадалаах сирбитигэр Хатырыкка тийэммит, хаһыаппыт ыстааты таһынан анал корреспонденынан аһаммыт, отуттан таһа сыл хаһыакка суруйбут, нэһилиэгин ветераннарын сэбиэтин председателэ, Н. И. Сивцев олоһор дьэһитигэр тийдибит. Киһибит күһүннү Маймабага бэйэти массыннаатынан баран хортуппуу хостоһон, сылаһан кэлэн сыһыана сытарыгар түбэһиттэ. Кэргэнэ, Герой ийэ Елизавета Васильевна оһоннорун уһугуннарда. Николай Иванович «Сылаас чэй...» — диэбитинэн хонуттан оһон таһыста. Биһиги наадалытын, тиэтэйбитин этэн, сылаас чэйтэн аһаастанан, Николай Ивановичи биһигинини барсан үлэһиттэри, дьону-сэргэни кытта биһилиннэрэригэр көрдөстүбүт. Киһибит үгэһинэн саһалааһытэ суох, тиэтэйсаарайа таһаһын үрдүгэр түстэ.

Массыннабытыгар оһонор, Хатырык бөһүөлэгин киһи уулуссатын туораан, кытыл, оһонутта суох уулуссаларынан техника сылдьыбат баһарааныгар кэтиллэбит. «Мин билгин...» диэт Николай Иванович эдэрдин, имигэстик массыннаттан оһон түһэн, баһараан нөһүө балачча тэһиччи турар дьэһэлэр диэки хаһа турда. Дьэ таһыгар бири киһини көрсөн көмүстэ. Сотору буолаат дьоммут биһигэ тийэһэн кэлиилэр.

«Урожай» үрдүк үүнүүһүн дьарыктанар бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта Петр Гаврильевич Ноговицын илэ бэйэһинэн. Киһи үлэһит-хамнаһын туһунан иһитиннэрэ, — диэтэ. Массыннаба оһорот, дьоммут сүбэлэһэн баран үлэһит сылдьар дьону кытта кэһэһээр ордук буолуобун эттиилэр.

Петр Гаврильевич «Урожай» бааһынай хаһаайыстыбатын чилиэннэрин, үлэһит-хамнаһынын туһунан сэрһэргээтэ. Хаһаайыстыбабытыгар биһиги дьэбэ кэргэнтэн сэттиэбит, ону таһынан биһэһал кытыһан 110 гектарга дьэһимнэни уонна эбэһиттэ ыһыппыт. 15 гектарга хортуппуу, эмнэ итиччэ кэри-

нэ бааһынага хаппыстаны оһордуһуппут, — диир хаһаайыстыба салайааччыта.

Бу күһүргэ 60-ча гектартан сизэмни быһыттар. Гектартан ортотунан 8 центнер үүнүүһү ылбыттар. 30 тонна хаппыста, 7 тонна сүбүөкүлэ хомуллубут. Дьобус коллэктива механизатордар Алексеев Георгий Филиппович Т-150 маркалаах тракторынан сир үлэһиттэр, таһаһаска, Иванов Юрий Васильевич, инженер үөрэхтээх комбайнер, Игнатьев Николай Васильевич, киһи көмөлөөһөөччүтэ Левин Василий Ильич о.д.а. үүнүү күһүнү хомууругар активнайдык кытталлар.

Комбайнердар билгин Ыһыстаах бааһынагыгар эбэһити хомууларын туһунан Петр Гаврильевич эттэ.

Бөһүөлэктэн туораан, мыраан диэки чугас сытар Ыһыстаах бааһынагыгар эрийэбуруйа, үгүс сирдэргэ баһарааннаах суолунан айанныбыт. Бааһына соһуруу ааныгар тийбиһипит саһылаах буолан төһүнүбүт. Оһон көрдөхпүтүнэ хоту эһэргэ күөх өһнөөх комбайн МТЗ трактор прцебигэр сизэмни сүөкүүр. Массыннабытын эргилиннэрэн үлэһиттэргэ чугаһыбыт уонна күрөө таһыгар тохтотон, балачча тэһиччи турар комбайнга барабыт.

Чаалай күөх өһнөөх «Енисей» комбайн прицеби толору сизэм көмүс туорааһын суккуйар. Манна комбайнер көмөлөөһөөччүтэ, үлэ ветерана В. И. Левин быстарбыт сизэмтэн Ю. В. Иванов МТЗ-82 «Беларусь» тракторынан ыһкылаакка илдьэн сүөкүүр. Үлэ дьонно хомуур үлэтин бу ый 10 күһүттэн саһалаабыттарын, быһыл саһын үгүстүк ардаан үүнүү үчүгэһин, кэлин даһаны ардахтар түһэннэр хомуур үлэтин мөһэйдэһиттэрин, халлаан турар бизрэдэһинэ үлэһиттэри сотору кэһинэн үмүрүбүгүн эттиилэр. Киһилэр салгыы 26 гектардаах Ыһыстаах бааһынагы эбэһитин үлэһиттэр, Тимир Умаппыт, Кириэстээх бааһыналарыттан дьэһимнэни хомуйохтаахтарын иһитиннэрдиилэр.

Биһиги төттөрү айаннаан Хатырык бөһүөлэгин арбаа өттүгэр турар ыһкылаакка тийдибит. Манна «Урожай» бааһынай хаһаайыстыбатын чилиэннэрэ Сивцев Гаврил Петрович, Ноговицын Прокопий Петрович бааһына-

тан кэлбит сизэмни ыһкылаакка кутан куурдаллар, сороһун кууллууллар. Киһилэр ыһкылаат иһигэр киллэрэн бэйэлэрин хаһаайыстыбаларын көрдөрдүлэр. Ыһкылаат 6—7 сыллааһыта тутуллубутун, 500 тонна бурдук киһир кыамталааһын иһитиннэрдиилэр. Бурдугу сүөкээһиннэ, тарбатыыга, ыраастааһыҥа туттулар техникалар баалларын уонна үлэһиттэрин эттиилэр.

Сизэмни харайар ыһкылаат таһыгар П. Г. Ноговицын көбүлээһининэн тутуллар 12х6 м. мельница диэтин муостата сизэмнэһэн, мельница туруоруллубутун көрдөрдүлэр. Петр Гаврильевич И. И. Попов салайааччылаах 4 киһилээх тутуу биригээдэтэ үлэһитин, мельница чааска 0,5 тонна бурдугу мөһийиэхтэһин, мельница үлэбэ киһирдэһинэ бааһынайдар бэйэлэрин бурдуктарын таһынан аһын дьон, хаһаайыстыбалар саһаастарын толорор кыахтааһын, мельница бурдугу таһынан чааска 2,5 тн. комбикорму оһоруохтааһын эттэ.

Биһиги Хатырыктан Маймаба бааһынайдарын үлэһитин кытта билэс барабыт. Маймаба бөһүөлэгин дьэһэлэргэ ыраахтан көстөллөрүн кытта, чугастаабы бааһынага үгүс киһи үлэһити сылдьара, техникалар көстөллөр. Оһон тийэн ыһыталаспыһыт, Гавриил Иванович Корьякин салайар «Түмсүү» бааһынай хаһаайыстыбатын чилиэннэрэ 1,5 гектардаах бааһынаттан моркуобу хостуулар эбит. Биригээдэ салайааччыта Дмитрий Дмитриевич Корьякин маннькы кэһэһээтэ:

— 1,5 гектарга моркуобу, 15 гектарга хортуппуу, 2 гектарга хаппыстаны үүннэрибит. Хортуппуу үчүгэй буолан гектартан ортотунан 120-ли центнери ылабыт. Моркуопутун бүтэрибит, 300-кэ куулу тийдибит. Хаппыстабыт аһарын кэһинэ хаала. Сайһын Е. А. Попов уу куутуугар үлэһиттэ. Дизелист С. С. Павлов, А. И. Кривогорницын, В. Е. Охлопков, М. М. Корьякина, Н. Н. Ноговицына, Е. Е. Федорова о.д.а. сылаһы билбэккэ, бириэмэни ааһсыбакка үрдүк үүнүүһү ылыгыраа күүстэрин түһүттэргэ.

Обуруот аһын хомууругар Хатырык оһуолатын үөрэһээччилэр улахан көмөнү оһорбуттар.

Хаһаайыстыба салайааччыта П. Г. Ноговицын уонна үлэһиттэр этэллэринэн үүнүү атыыга барбата оһууну оһорбут. Биһиги обуруот аһын уонна бурдук үрдүк үүнүүтүн көрөн дуоһуйан, ол эрээри үлэһит дьон оһорон таһаарыт бордуукуһылар атыыга барбакка хамнас суоһуттан курус санааба түһэн төһөһүт.

В. СЫРОМЯТНИКОВ.

М. К. АММОСОВ ТӨРӨӨБҮТЭ 100 СЫЛА ТУОЛУУТУГАР

Норуокка анаммыт олох

Саха омук ааспыт олобун үөрэттэх айы, саха курдук эрирдээх-мускуурдаах дьылбаны ааспыт омук бүтүн аан дойдун үрдүнэн ахсааннаах быһыылаах. 1632 сылтан саалаан 5-с төгүл эстии-бысты суолугар киллэриллэ сылдьыбыт. Олортон баарбатах да иһин 1921-22 с.с. тустарынан этэргэ тийиллэр.

Мин маны архыып чаччыларыгар олобуран суруллубут 3-4 кинигэлэри ааҕан баран этэбин.

- Маны суруйарбар туһаным:
- 1. Г. П. Башарин — Общественно-политическая обстановка в Якутии в 1921-25 г.г. 1996 г. «Бичик».
- 2. Г. Г. Макаров — Северо-Восток России в 1921-22 г.г. 1996 г. «Бичик».
- 3. И. Я. Строд — В Якутской тайге. 1973 г.

I, ААН ТЫЛ ОННУГАР

Манна аабааччыга бири быһаан этэбин, мантан алараа ахтыллар чаччылар, дыһаллар, сэринилэр барыта М. К. Аммосов суох кэмгэр, кини Москвага РК(б)П Кини комитетыгар, ВЦИКка Саха сирингэр автономияны туруорса, ситиһэ сылдьар кэмгэр буолбуттара.

М. К. Аммосов бэйэтэ баара эбитэ буоллар уонна былааһы П. А. Ойуунускайдыын бэйэлэрин илиилэригэр ылан олобуруттара буоллар, манньк иэдээннэр тахсыа суох эбиттэр. М. К. Аммосов Москвага сылдьар кэмгэр, кини оннугар Губбюро секретарынан, Саха сирингэр РК(б)П Кини комитета Г. И. Лебедевы анаан ыталлар.

Барыта мантан сабаламмыт. Кини кэлээтин икки ый буолаат, 1921 с. атырдьах ыйыттан Губбюро пленумун иһингэр, икки аны хайдыһы үөскөбүтүнэн барбыт. Ол эбэтэр коммунистар ортолоругар хайдыһы тахсыбыт.

Г. И. Лебедев Губбюро пленумун иһиттэн, олохтоох коммунистары, саха интеллигенциятын, үөрэхтээхтэрин таһаартаан, туоратан барбыт. Суруйарга төһө да ыраханан иһин, Саха олобор буолбут история чаччытын хайдах буолбутунан этэргэ тийиллэр. Манна суруллар чаччылар хайа кинигэ, хайа страница баара, барытын иһин бэлэтээтим, ким бэрбизиркэлээн санаалаах, оһон көрүүн сөп. Мин бэйэм өйбүттэн ылан тугу да суруйбатым.

Г. И. Лебедев Губбюро пленумун иһиттэн, олохтоох коммунистары, саха интеллигенциятын, үөрэхтээхтэрин таһаартаан, туоратан барбыт. Суруйарга төһө да ыраханан иһин, Саха олобор буолбут история чаччытын хайдах буолбутунан этэргэ тийиллэр. Манна суруллар чаччылар хайа кинигэ, хайа страница баара, барытын иһин бэлэтээтим, ким бэрбизиркэлээн санаалаах, оһон көрүүн сөп. Мин бэйэм өйбүттэн ылан тугу да суруйбатым.

Г. И. Лебедев Губбюро пленумун иһиттэн, олохтоох коммунистары, саха интеллигенциятын, үөрэхтээхтэрин таһаартаан, туоратан барбыт. Суруйарга төһө да ыраханан иһин, Саха олобор буолбут история чаччытын хайдах буолбутунан этэргэ тийиллэр. Манна суруллар чаччылар хайа кинигэ, хайа страница баара, барытын иһин бэлэтээтим, ким бэрбизиркэлээн санаалаах, оһон көрүүн сөп. Мин бэйэм өйбүттэн ылан тугу да суруйбатым.

II. Г. И. ЛЕБЕДЕВ ТУОХ КИИИ ЭТЭЙ?

Кини 1886 с. Липецк куоракка буста үлэтинин көргөһүгөр төрөөбүт. 1906-1916 с.с. меньшевик партия чилиэнэ. Кэлин уга эсер партиятын чилиэнэ. 1918 с. Сибиргэ Колчак былааһыгар үлэдири. «Вольная Сибирь» хаһыат Сибирин «Советской Россия»тан арааран, Сибирин холбоһуктаах штаттары Республиката — буоларга ыгыгар. Колчак 1919 с. кыйтарбытын, Иркутскайга ытыллыбытын кэинэ, 1919—1920 с.с. Г. И. Лебедев саһан хаалар. Россияга, Сибиргэ кыйыл армия кыйар, большевиктар В. И. Ленин баһылыктаах РК(б)П былааһы илиитигэр букатынаахтык ылар. Урун армия тобохторо Амурга, Владивостокка, Харбинга уонна Дьокуускайга куоталлар.

Оһон большевик, коммунист партията лаппа кыйаһытын былаас кинилэр илилэригэр киирбитин кэинэ, Г. И. Лебедев аны РК(б)П-р киирэр уонна күөрэс гына түһэр.

Биографиятыгар ааспыт олобун, Колчакка үлээбитин кистээн кэбирэр. Бэйэтин дьингээх большевик-ленинец курдук көрдөрбүт. 1921 с. кулун тутарга РК(б)П Кини комитетын секретара Е. Ярославскай кабинетыгар ыгырыллан, Саха сирин Губбюротун секретарынан ананар. 1921 с. бэс ыйыгар Дьокуускайга кэлэр.

Саха сирин Губбюротун Президиумун 3-с чилиэнэ үһүн кэлин дьон буолаллар.

Г. И. Лебедев — Губбюро секретара

А. В. Агеев — ЧК председателэ

А. Г. Козлов — ревтрибунал председателэ. Үһүн былааһы бүтүнүүтүн илиилэрингэр ылааллар, «тройка» тэриниллэр. Ол «тройканан» дьону туох да сууга-сокуона суох хаайар, ыттарар быраабы бэйэлэригэр ылыналлар.

Лебедев кэлээт РК(б)П Кини комитетын ыттар политикатын кэспитинэн, аһара хаҥас халыйбытынан барбыт.

Олортон сорохторо, 1921 с. кулун тутар 8—16 күннэрэ. РК(б)П X-с съезингэр, В. И. Ленин саҥа экономическай политикага, (НЭП) киирэр туһунан дакылаат огорор уонна ол дакылаат сүһүнүнэн уураах тахсар, НЭП-кэ киирэр туһунан.

Саха сирингэр М. К. Аммосов, П. А. Ойуунускай, И. Н. Барахов, С. В. Васильев НЭП-н өйүүллэр уонна ону олохтоон испиттэр. Дьон сэрэг санаата көтөбүллэн үөрэн-көтөн испит.

1. Оттон Г. И. Лебедев НЭП-н утарбыт. Саха сирингэр байыаннай коммунизм, кыйыл террор политикатын олохтуур.

2. РК(б)П Кини комитетта ыттар национальнай политикатын эмнэ кэһэн, токурутан барар. Биир түгэни аһыннааха.

1921 с. атырдьах ыйын 9 к. Губбюро пленумугар П. А. Ойуунускай И. Н. Барахов, С. В. Васильев Губревком председателинэн таларга туруораллар. Маны Лебедев, Агеев, Козлов үһүн утараллар. Лебедев П. А. Ойуунускай «националист» дьин ааттыр уонна саха барыта да «националист» дьин этэр.

Губбюро пленумун 11-р киниттэн аһына кэлин дьон буолаллар. Пленумга 3-эрэ олохтоох кадр хаалар. Салалтаттан олохтоох кадрлары туоратар.

3. Кыйыл террору олохтуур. Оһуката кыйыл бандыыттааһына кубулуйан тахсар. Тройканан дьону сууга-сокуона суох ытылаан өлөртөөһүн, хаайталааһын, талааһы күүскэ ытыллар. Ол курдук Г. И. Лебедев, А. В. Агеев, А. Г. Козлов буолаллар ЧК карательнай, охсуулаах этэрэтин тэрийлэр. Командырынан Костя Сокольников буолар.

Бу этэрэт ыаллары кыргаллар, халыыллар. Олортон биир сырыыларын туһунан манньк баар.

1922 с. олунньу 21 к. Костя Сокольников байыаннай этэрээтэ Майага тийбит. Ол тийиэн Порядин дьин ылаалары «Эһи үрүнгэр дьэки санаалааххыт» дьин сэттэ кинини, ол иһингэр хат дьахта-

М. К. Аммосов

ры, эмээхсини, алта саастаах оһону тэлгээбэ танаартаан ытылаан кэбиспит. Ол кэинэ «Сэттэ» дьин алааска саха ылыгар этэрээттэ тийиэн эмнэ «Үрүнгэр дьэки санаалааххыт», — дьин, 16 кинини, дьэ-эргин таһынаагы тыага таһааран ытылаан, саабыланан кэрдэн өлөртүүр. Ампаардаһыттан алта атах ынах этин, 40 кинлэ арыһыны, 5-с куул бурдугу уонна түөрт куобах суорбаны илдьэ барбыттар. халааһын майгытынан. Бу Г. И. Лебедев, А. В. Агеев дыһалларын толороллор, байыаннай коммунизм политиката.

Бу кыйыл террор, кыйыл бандыыттааһын, ылы ылынан кыргы сураҕа-садьыга Саха сирин кини улууустарыгар бэрт түргэнник тарбаммыт. Саха дьонно аһара аймаммыт, куттаммыт. Бу түмүгэр 1922 с. кулун тутартан Чурапчыга Саха уобалаһын норуотунай управлениета (В.Я.О.Н.У.) тэриллэр. Кини улууустарга босхолонуулаах хамсааһын этэрээттэрин ити В.Я.О.Н.У. салайааччылары, тэрийбитинэн бараллар, ыгырыны сурруктар тарбатылаллар.

III. Н. А. КАЛАНДАРАШВИЛИ ШТАБЫН ЭСТИИТЭ, И. Я. СТРОД БОХУОТТАРА

1922 с. тохсунньу 21 к. Н. Каландарашвили Иркутскай куораттан 424 сэрин дьонноох, Дьокуускайга үрүнгэр хам батты айаннаабыт. Сүүстэн тахса сыарбаларга дьон уонна сэрин сөбө тиллибит. Иниилэринэн, кэниилэринэн, ойбосторунан И. Строд командирдаан хас да эскадрон арыаллаан испит.

Кэлин Дьокуускайга чугаһаан баран, И. Строд кавалерията, оһонньор кэлиэн хас да хонук иннинэ куоракка киирэр. Кулун тутар 6 күнүгэр Н. Каландарашвили штаба, 105 сыарбалаах аттаах, сарсыарда эрдэ Төхтүртэн тахсыбыт. Төхтүртэн үс биэрэстээх сиргэ синнигэс, икки биэрэстэ усталаах, кыарабас салаага киирбиттэр.

Салаа биир өртө туруору сыыр, биир өртө хойуу талах эбит. Манна тоһуурга түбөһүллэр. Тоһууру Колчак эпписинэрэ С. Г. Николаев унтер-офицер уонна биир прапорщик тэрийбиттэр. С. Г. Николаев 180-н сэрин дьонноох кэлбит. Сахалар Каландарашвилика саба түһүөхтэрин дьингэр баарбатахтар. Ону офицердар тылларыгар киллэрбиттэр. Манна Н. Каландарашвили бэйэтин уонна 50-н сэринтин дьонун тэлгээн кэбислэр. Дьэ, мантан уонна Г. И. Лебедев, А. В. Агеев, А. Г. Козлов хаҥас халыйыылары, кыйыл террору, кыйыл бандыыттааһыны тэрийиллэрэ, Саха сирингэр гражданскай сэрини уота төлө тардыллыбыт. Кырыктаах өһу-сааһы ситиһин, сэрин сабаламмыт. 1922 с. кулун тутар 20 к. И. Я. Строд (Каландарашвили ылгын уола) 150-н саабылаах кавалериянан, 2 пулеметтаах Хаптаҕай иһилингэр Дьөгүөрөл кыстыгар түүн саһан тийиэн саба түһэр. Ол кыстыкка национальнай босхолонуулаах хамсааһын дьонно олоролор эбит. Ону кистэлэн аһыннан билбит. И. Строд этэрээтин Табабаттан Семенов дьин олохтоох киһи сирдээбит. Түүнү быһа сэринлэһэн халаан сырдыта кыйар. 32 бандыыты өлөрөр, 40-ну билэи ылар, 52 аты былдьаан ылан иһиринэр. И. Строд иккис бохуотунан куораттан 14 биэрэстэлээх (Билигин Жагай турар сирэ) Эверстов кыстыга буолбут. Бу сэрин кулун тутар 27—28 к. буолбут. И. Строд түүн куораттан саһан, кистээн 200-с сэрин дьонноох, 2 пулеметтаах, 2 пушкалаах, элбэх гранаталаах тийиэн саба түһэр. Эверстов кыстыгар үс саха балабана, биир хотон, биир ампаар дьэ баар эбит. Итиннэ 200-кэ босхолонуулаах хамсааһын дьонно, үлэһит өртө баар эбит. Кинилэри үрүнгэр бандыыттар дьин ааттыыллар. И. Стродтаах ити үс саха балабаны, ампаар дьэни артиллериянан 80-н тахсата «Огонь», — дьэ-дэ-дэ, дэ-би тэбэр снарядынан түүнү быһа ытыллылар. Пуле-

мет уотунан куталлар. Үрүнгэр бэриммэккэ көмүскөнэ олобутттар. И. Строд кыйан ылбакка куоракка төннөр. Сарсыныгар 400-с сэрин дьонноох иккин атакалыыр, кимэн киирэр, 30-тан тахса кинини аһардас биир сиргэ өлөрөллөр.

Саха балабанын, ампаар дьэни пулеметунаан ытылаһылар, түннүктэринэн гранаталары тамныыллар. Иһирдэ табыллыбыт дьонноор хайыылары иһиллэр. Үс балабаны ылааллар. Ампаар дьэни кыйан ылбаккалар, И. Строд үөмэн тийиэн, сытан эрэн билээгэлээх испири мас истиннээ саба иһан, испинскэ аньан уматар. Бу туһунан 1926 с. И. Строд манньк суруйбут (Тылбааһа).

«...Уот төлөнө мас дьэни салаан сиир тыаһыттан ордук минньигэс музыканы үйлээх-сааспар истибэтэбин», — дьир. Уоту умуроора тахсыбыт дьону, саһа сытан ытылаан испиттэр. Мас дьэне умайар суоһуттан, үс балабан дьэилэр эмнэ умайыттар.

Түөрт хоһон баран, уот дьэилэри, хотону олорчу сисэбитин кэинэ, И. Стродтаах тийиэн көрбүттэрэ, хас да уон умайыт, бэйэлэригэр тийиммит сахалар өлүктэрин көрбүттэр.

Арай соботох тыһынаах хаалыт алталаах кыыс, кэлин Тулагы эмээхсинэ, манньк кэпсээн хаалларбыт эбит. Алдархайдаах тыстан-уустан, киһилиин-сүөһүлүүн бары өлөн барбыттар. Кини хотонго күкүүр түгүдэр сасыт. Ону түүн биир саха кинитэ үөмэн киирэн, ылан хоту илдьэ барбыт. Оһон ол кыыс тыһынаах ордубут. Кэлин кырдыан, бу сотуругааһыта өлбүт.

IV. М. К. АММОСОВ МОСКВАТТАН КЭЛИИТЭ

1922 с. бэс ыйын 14 к. кэлэр. Үөһэ суруллубут Губбюро дыһаллара, К. Сокольников, И. Строд карательнай этэрээттэрин сэринлэрэ барыта М. К. Аммосов суоһар оһоһулуубуттара.

П. А. Ойуунускай, И. Н. Барахов, С. В. Васильев ити дыһаллары, итинник сэринлэри, дьону өлөртөөһүнү өрүү утары охсуһа сатаабыттар. Үкүсүн кинилэр билбэккэ хааллаалара.

Кэлээт 24 саастаах М. К. Аммосов икки уот икки ардыгар түбөһэр. Саха үгүс өртө, үөрэхтээхтэрэ өрө турар хамсааһын дьэки буолбуттар. Бу кэмгэ кыйыллар, куоракка 5 тыһ. сэрин дьонноох, 12 орудиялаах, 115 пулеметтаах, 6 куйахтаах борохуоттаах буолбуттар. Ити иһингэр 4 эскадрон кавалериялаахтар. Оһон икки өртүттэн өлөр-тиллэр хапсыыта буола турара.

Кулун тутар 10 к. Губревком председателэ П. А. Ойуунускай дьулурууна, түүн М. Ф. Савлук 10 кыйыл салааттаах Г. И. Лебедевы, А. В. Агеевы хаайаллар. Сарсыныгар Губбюро пленумугар Лебедевы, Агеевы, Козловы үлэлэриттэн усталаар. Губбюро секретарынан И. Н. Барахов талыллар.

М. К. Аммосов кэлбитин кэинэ бэс ыйын 18 күнүгэр Губбюро пленума кинини секретарынан хаттаан талар. М. К. Аммосов 1922 с. атырдьах ыйыгар, РК(б)П Кини комитетыгар манньк биллэрбит. Арааһа тылбааһа суох ордук. «Развертывается народное восстание якутов, в результате красного террора против местного населения, организованного партийным и военным руководством во главе Лебедевым. Лебедев — полуавантюрист, полукарьерист с весьма одиозным прошлым»...

Собурууттан, Иркутскайтан «Кыйыл армеец» дьин хомуллан, мобилизацияланан кэлэр дьон, үгүс өртө уголовниктар, арыгыһыттар, уулусса дьонно буолаллар эбит. Ол туһунан бу баар.

«...что отряд Каландарашвили в большинстве своем состоит из уголовных, каторжных элементов». «Других охотников идти в Якутск не было».

Ити иннинэ кэлитэлээбит дьону М. Ф. Корнилов эмнэ итинник быһааран турар («Олох долгуна» — Багдарыын Сүлбэ. 1992 с.).

М. К. Аммосов, П. А. Ойуунускай, И. Н. Барахов, С. В. Васильев о.д.а. Саха сирин коммунистара, Саха сирингэр социализмы, Советскай былааһы сэринтэ суох, хаан тохтуута суох, эйэнэн, сүбэһэн тутарга кыйалла, охсуһа сатаабыттар чуолкай кестөр. Ону ити ааттаммыт аһара хаҥас түһэр күүстэр, авантюристар, карьеристар барытын тиэрэ эргитэн таһаарыттар.

V. САХА НАРОДНАЙ УПРАВЛЕНИЕТА (В.О.Я.Н.У.)

Кэлэн баран М. К. Аммосов сэринни хайдах тохтообун, норуоппун хайдах быһыыһын дьин кыйалбаа ыларар. Оһон кыйыллар И. Строд, К. К. Байкалов, Курашов, Соколов, Савлук этэрээттэрэ Намга, Аммаҕа, Чурапчыга, Мэнгэбэ, Уус-Алданга тахсыталаан үрүнгэр «бандыыттары» харса суох уруусхаллыыллар. 1922 с. кулун тутар, от ыйдарыгар.

М. К. Аммосов сэринни тохтоотор, эйэни олохтуур иһиттэн 1922 с. от ыйын 22 к. «Саха национальнай интеллигенциятыгар аһаҕас сурук» суруйан 500 экз. типографияга бэчээттэнэн, кини улууустарга тарбаттар.

Баайаҕа бөһүөлөгэр, Народнай управление салайааччыларыгар М. Ф. Афанасьев, П. И. Оросин, В. М. Михайлов, В. И. Софронов, М. П. Сленцов ааттарыгар ытылыыр.

1922 с. кулун тутарга Чурапчы сэлэиннэтигэр саха үөрэхтээхтэрэ, интеллигенцията, саха уобалаһын народнай управлениета (В.О.Я.Н.У.) дьин иккис былаас органын тэрийбиттэр. Народнай управление кини улууустарга бэйэтин дьоннорун туруортаабыт, салайан барбыт. Хас кини улуус айы босхолонуулаах хамсааһын этэрээттэрэ тэриллэллэр, нолуок хомуйар үлэһиттэр баар буолаллар. Оһон ити быстах кэмгэ 4 ый устата (кулун тутар — бэс ыйа). Саха сирингэр икки былаас баар буола сылдьыбыт.

1922 с. кулун тутарга, Саха уобалаһын народнай управлениета бастакы съезин ыһыппыт, оһоно хас улуус аайыттан делегаттар тийбиттэр. Намтан Дьяконов Василий Иванович, Замятин Николай Ефграфович делегатынан тийбиттэр.

А. ПРОКОПЬЕВ, хаһыат анал корр.

(Салгыта бэчээттэнэ).

Нам сэлээнньэтн М. Аммосов аатынан уулусса 4 №-дээх дьэтин аттынан быйыл сааскыттан хара күһүгүгэ дьэри элбэхтик аастым. Ол аайы күһүгүгэ бу эрэ дьэ аттынан ааһан иһэммин өрүү бэлиэтин көрөбүн, олбуор тас өттө олус ыраастык, чэбэрдик хомулларын. Күн аайы бырааһынныкка бэлэмнэни хомуура барбытын олус ыраас дьэ уһаайбатын уонна таһын, үүнэн турар хойуу мастартан күһүгүгэ дылы чэбдик бэйлээх мутукча, мас сэбирдэбин сыты сытара саба биэрэн, түөһүгү иһэ кэһини түһүргэ дылы гынар.

Балыһаа көрдөрүө бааран да иһэр буоллаххына, төбөҥ эргийинтэ тохтоон, чөлчөккү бэйлээхтик хааман-симмэн адыс да атын сиргэ, кинн библиотэкаа ааба-суруйа, суоттуу-барыллыы тийэйбүн. Ити аата бу дьэтин саба биэрэр ыраас салгыны сыта искин-үөскүн чэбдигирдэн, ити күн эһинэхэ турруктаах доруобуйаны бэлэхтээбитэ мэлдьэ суох. До-

араас сибэкки, от-мас өлгөмнүк үүммүтүн көрөн сүүскэ бэрдэрибт сүөһү курдук дөйүөрөн турдум. Уйаара-кэһээрэ биллибэт араас үүнээйилэр, искусство маастара, сэдэх уруһуйдугу айан таһаарбыт хартыынатыны арылла түстэ. Ээ, арба да экология тэрилтэтэ дьэ, айылҕабыт алдыаммытын кээһэммитин, бэйэтин туругун сүтэрибтин чөлүгэр түһэрэр аналлаах, айылҕаны кытта үлэлэнэр тэрилтэ баара дии. Арааһа ол кинилэр хонтуораларын уһаайбатыгар, тиэргэннэригэр кэллэ-бим дуу дьэ саарыы, айылҕа дьикти саарыстыбатыгар абылатан көрө-истэ турдахпына, утары турар күүлэ аана арыллаатын кытта, уруккуттан бэрт үчүгэйдик билэр, ааспыт кэмнэргэ биэр хонтуораа үлэлээбит киһим Татьяна Ивановна Трифонова дьэ уруккута үөрэх оройуонаабы салаатын кылаабынай бухгалтер а уонна кини эдэһийэ Анна Ивановна Охлопкова — педагогичкай үлэ ветерана утуу-субуу

ЭКОЛОГИЯ ТИЭРГЭНТЭН САБАЛАНАР

Көбөрө, чэчири турдун

руобуйабыт туруга кыраттан да тутулуктан тахсарыгар тийэр дии, кырдык онук дуо?

Бу олбуор иһиттэн туох ааттаах кэрэ, мүүтүөх салгына өлгөмнүк үрэ турары? Бу сырыыга чугаһаабычча бачча өлбөт мэгэ уутун сытынан алла турар олбуор хаайыһына кытта киирэн кэлсэтиэххэ, билсэххэ, ыйы-талаһааха, көрүүххэ дьэ санаа көтөн түстэ. Саха хаһаан да тутан көрбүтүн итэ-бэйэр дьэччилэр. Хаһаан да кинилэргэ туох эрэ дьикти-тэ, туох эрэ таайылла илгэ баар быһылаах. Баар биллини үйэ сэринэн омур-айан таһаарыт көнөрү ууттан одоколону эбэтэр духуны огорон, күннэри-түүннэри салгыны чэбдигир-дэр дьикти аппаратын оулан туруорбуттара буолаарай?

Дьэ ити курдук элбэх санаалар ситимнэрэ үөскээн тахсыбыттарын, олору билэ охсоору тиэтэй-саарайа олбуор аанын аһа батыбын. Инним дьикти биэр-дэ-иккитэ хардылаат, тохтуу түһэбин.

Ааны аһан киирээт, туһу-нан дойдуга кэлбит курдук

тахсан дорооболостулар. Дьэиһээхтэр үөрэн-көтөн, туох наадалаах кэлбиһин, хайдах, туох олооробутун, сиһинэрибт хайдах сылдыал-ларын, төһө улааппыттарын туоһуластылар. Хоруй аайы олус эйбэстик, ис киирбэх-тик мичээрдэһэн, сиһээрэй киһи айылгыларын арылар тылларынан кэлсэтин-иссэ-тэн бардылар.

— Бачча улахан уһаайба эһинэхэ хайдах тиксибитэй? — дьэ иһитыбар эппит-тэһиннэрибт арылан та-быста эбээт, кинилэр төһө-лөөх үлэни ыппытара, ким-нээх көмөлөспүттэрэ, тирэх буолбуттара. Отуттан тахса сыллаабыта бу уһаайбаны, оччотообу оройуон салааач-чылары Аргунов А. И., Про-топов Д. С. Татьяна Ива-новна кэргэнэ Трифонов И. Ф. квартира көрдөөбүтүгэр Данил Софронович бэйэтэ олорутт квартиратын атын сиргэ үлэни барарынан си-бээстээн кинилэргэ биэрэргэ быһаарыт. Ону тэнэ алгыс, сорудах курдук төһө күүстэ-рэ кыайарынан оскуола пааркатыгар тийэ оту-ма-һы олордон күөх дьөрбө ба-лаһатын тэрийэллэригэр көр-

дөспүт. Оскуола пааркатыгар тийэ дьэ этинилэригэр, ба-бар, кинилэр ыраабы көрүү-лэрэ баара эбитэ буолуо, оч-чотообу дьон кэрэбэ, үтүөбэ сүгүрүүүлэрэ. Бу дьэиттэн оскуола пааркатыгар тийэ ойуур үүммүтэ буоллар, паарка даһаны кэһтиэ суо-ба эбитэ буолуо. Кэлэр кэскил-битин итиэргэ-үөрэтэргэ паарка суолтата үрдүө этэ. Ону баара кэлин сылларга үгүс тутуу ытыллан оскуо-ла пааркатын дьэки маһы олордугу кыаллыбат буолбу-та.

Ол да буоллар саастарын тухары үөрэһини эйгэтигэр олохторун 40—45 сылларын анаабыт аҕасты-балысты Көбөкөнтөн төрүттээх Анна Ивановна Охлопкова, Татя-на Ивановна Трифонова би-лигин төһө да саһырдаллар, боуоттаах сынналарга олордолор, үүнээйилэрибтэн илиилэрин араарбаттар. Ити курдук 30-тан тахса сыллар усталарыгар биэр да күнү, сылы өрөөбөккө айымны-лаах, дьулуурдаах үлэлэри-нэн сүрэхтэрин сылааһын үүнээйигэ биэрэллэр. Эколо-гия олорон сиртэн, хас биэр-дин олбуор иһиттэн тэһийэн, тупсан барыан сөптөөбө, ки-нилэргэ сылдыбыт эрэ дьон харабар бырабыллар.

— Дьэ, доботтоор, мин эһинэхэ үүнээйилэрибтин кө-рө, билэ, туһалаах субэби-тин истэ кэллим, — дьэби-пэр:

Үүнээйибит туруга ортону үрдүнэн. Хата, халлаан ар-даһын бэрсэн быһанныбыт. Урукку сылларга водопро-вод ууга дэлэйдик кэлэр буолан өлгөмнүк үүнээр буоларбыт. Уубутун умнас-тан умнаска соһо сылдыар-быт. Ууну элбэхтик туһанар үүнээйилэрибт тастарыгар көһө сылдыар фонтанныр аппарааты туруоран быһа-нарбыт. Ол курдук хара, кыһыл хаптаҕастар, дөлү-һүн угуу плантацияларын кэспэккэ ууну фонтаннан сиигирдэр этибит.

— Дьэ, оттон бу ойуургу-тугар эһин-эгэлгэ мастар үүнэллэр эбит. Кинилэр ис-тэригэр ити дойдуга мас-тара эмиз бааллар. Бу өл-гөм отонноох, сэбирдэхтээх, сибэккилээх мастартан, ки-һини чэбдигирдэр, санаатын көтөбөр кэрэ сыт кэлэр эбит.

Кэрийэ сылдьан көрбүппүт

манна отонноох, сибэккилээх мастар араастара үүммүттэр. Кинилэр ортолоругар ба-гульниктар, бузиналар, ряби-налар, боярышниктар, чере-мухалар, яблонялар, вишня-лар күөх туналы бүрүнэн тураллар. Сахабыт сирин маанылаах үүнээйилэрэ — аарыма хатыгнар, тиһтэр, харыйалар, тэттиннэр, талах-тар, хаптаҕастар, дөлүһөн-нэр, малиналар о.д.а. үүнээ-йилэр плантациялара баал-лар.

Итилер бары тус-тусна үр-дүк, намыһах сирдэринэн наарданан, күн көрүүтүн учуоттаан олордоллуктаттар. Бу күөх зона үүнүүтүн ис кистэлэнгэ айылҕа бэйэтин сокуонун кыратык да кэсп-эккэ, кинилэр эйгэлэрин ту-гуһуу, үөскөхтэрин сымаҕас буорга сизмэлэринэн ыһан таһаары уонна ити үөскө-хтэр 50—70 см. дылы үүнэн тахсыахтарыгар дьэри кыра оболуу көрөн-харайан бү-бэйдээһини буолбут. Ити эһи-ниттэн хас биердилэрин олохтоох сирдэригэр көһө-рөн олордолор эбит.

Ити курдук үүнэрбит мастарын таһынаабы хон-нохторго, саппыйаларга са-баларга оҕуруот астар, хортуоппуй, оҕурсу, поми-дор, кабачки, моркуоп, сү-бүкүлэ, редиска, луук, ук-роп, салаат, ремень үүнээйи-лэр төрөлкөй уктара, бөдөн сиппит-хоппут астара лөкө-һө ыйанан, ийэ сиргэ тайа-нан тураллар. Итиннэхэ эгэлгэ сибэккилэри эбэн кэ-бис. Үүнээйилэр быһастары-нан суоллар тыргыллаллар.

«Үчүгэйгэ үчүгэй сыстар, куһаңтанан куһаңан тэһи-йэр», — дьэ философият-тан сылыктаатааха, улуус-пут киһини хаба ортотугар арылланан үөскэтилибт кэрэ эйгэтин үчүгэйиттэн со-тору кэмнээн: «Нам сиригэр ботаническай садтар баар буоллулар», — дьэ журна-листар очеркалары суру-йуохтара.

Сыллата балабан ыйын I күнүгэр маннайгы кылааска үөрэнэр оҕолор, бу олбуор иһигэр үүммүт сибэккилэр-тэн букеттары оңоруохтара.

Арай сэлээнньэбит олорон дьэилэрин аайы, үлэлир хонтуораларын, оскуола-ларын тула, бу олбуор иһигэр үүнэн турар үүнээйилэргэ

маарынныр көрдүүнү ы-тар киһи, сэлээнньэбит ба-рахсан үтүө курорт сиригэр маарынныр, дэриэбинэ чу-луута буолан тахсыах этэ. Доруобуйабыт, бэрээдэкип алдыарыйытын биллэр үгүс бырыһыана көнүөх этэ.

Улуус уонна село дьаһал-таларын көбүлээһиннэринэн ытыллар «Экология тиэ-ргэнтэн сабаланаар» дьэ кон-курс саамай тобоостоох кэм-тэн, М. К. Аммосов 100 са-һын туолар юбилейын про-грамматыгар киллэриллиэн ытылла туруута биллэр тү-мүктэргэ тиэрдэ дьэ сана-баа тиэрдэр. М. Аммосов аатынан уулусса 4-с №-дээх дьэтин олохтоохтору Т. И. Трифонова, А. И. Охлопко-ва тыыл уонна үлэ ветеран-нара, эһинэхэ күһүгэ ыһтар айымнылаах, сыралаах үлэ-бит иһин барба махтал. Ах-саабат үлэбит үрдүк сына-былы ыһан сөптөөх дьэ эрэлбит улахан. Эһиги үтүө холобургутунан Нам сирэ көбөрө чэчириэтин.

Кырдыга даһаны өрдө-бүтэ «Энсиэли» дьэ хоһоом-сөптөөхтүк эппит эби-пин.

ЧУУМПУГА

- Күөх унаар күөнүгэр Кубалы туртабар урсуннаах
- Халлааны харбаһар дьэилэнэн
- Энсиэли, эн үүнүөн, чэчириэнг.
- Наһыллык айанныр Ленабар
- Нам сирэ кэрэбин көрүүнүг. Килбэйэр тимир, таас уулуссаг
- Күөх лабаа быһынан дьэргэйиэ.
- Килбиктик кыстаах уол снэттиһэн
- Дьоллоохтук куустуһан дугуңуо
- Эн тутар куоратты проспеккар.
- Олохпут, инники кэскилбит Чыычаахтар — кырачаан снэттэрбит
- Сибэкки дьөрбөтүн кууспуттар,
- Бу куорат кырдыҕас дьонугар
- Эбээбэ, эһээбэ тиэтэйиң, Үлэһит сылларын санатар
- Эбэрдэ этээри иһэбит.

Сив ЯДРЕЕВ.

СЭРГЭХСИЙЭ ИСТИЭХ — СИА

НОРВЕГИЯҔА САХА ХОМУНА ДЬҮРҮҮҮЙЭР

Балабан ыйын бүтүүтүгэр саха хомусчуттара, Намтан «Дьүрүл» ансамбль артиста-ра Норвегия Фагернес куоратыгар ытыллар варган-най музыка норуоттар икки ардыларынаабы фестивалла-рыгар кыттыахтара.

Саха артистарын концер-тыр нүөмэрдэригэр агардас хомуска оонньоонун эрэ кил-лэриллибэтэ — Норвегия кө-рөөччүлэригэр саха фольк-лорун бары баай көрүгүнэрэ тириердиллиэхтэрэ.

Норвегия ыгырытынан СР хомуска музейин уонна Культура министерствотын международнай отделынан бу барыг тэриллэр. Бөлөх Норвегияга сылдыатын программатыгар фестивалга кытты эрэ көрүллэр буол-батах, Скандинавия дойдуту-нан кыракий айаннаһын эмиз көрүллэр.

ВИЧ — ИНФЕКЦИЯ АЛДАН СИРИГЭР КЭЛЛЭ

АЛДАН. Балабан ыйын сабаланытыгар манна ВИЧ сутуллубут ырыһах бастаан бэлиэтэннэ. Бу иэдээн ха-һан да улууһу таарыйа суоһун курдуга. Ол эрэн ы-рыһы улууһу тула биридэ эрэ эргийбэтэ. Ол факт таһы-та: ВИЧ-инфекцияга КИТ-н сылдыар быстах үлэли кэл-бит I киһи сутуллубут. Таа-рычыччэ этэххэ, киһи үлэли кэлэр буолбута бастакы эрэ сыла буолбатах.

Спиди утары охсуһуга уонна сэрэтингэ улуустар икки ардыларынаабы Алдан-наабы киһинигэр анализ тү-мүктэрин тутатына саарбах-таабыттара. Дальнай Восток регионнаабы манньк киһи-гэр анализы хаттаан ып-пыттара. Онно ВИЧ-инфек-цияга антители баара бигэр-гэтилибитэ. Билигин ыры-һах олорон сиригэр ыты-лыһна.

МАКСИМ ГУРЬЯНОВ УОЧАРАТТААХ СИТИИИТЭ

БРАТИСЛАВА. Словакия киһи куоратыгар пауэрлиф-тингэ (күүс троеборьеты-гар) улаатан эрэр уолаттар ортолоругар аан дойду чем-пионата түмүктэннэ. Аскольд Суворецкай тренердээх уон-на салайааччылаах Дьокуус-кай куораттаабы «Спарта» спортивнай кулууп итилл-лээччитэ Максим Гурьянов Россия сүүмэрдэммит ха-маандатыгар киирсэн, ча-былхай ситиһиннэннэ. Трое-борье сууматынан 982,5 кг түмүктээх 125 кг дьэри ыйаһынаахтар категория-ларыгар кыайылааһынан тахсытын таһынан, киһи улахагар ортолоругар Рос-сия рекордун олохтоото. Бу сыла эдэр атлет ону тэнэ Европа чемпионунан буол-бута.

НИКОЛАЙ БУСКАРОВ — ААН ДОЙДУ ЧЕМПИОНА

Международнай кылаас-таах спорт маастара, Евро-па бу сыллаабы чемпионатын боруонса призера Нико-лай Бускаров Россия сүү-мэрдэммит хамаандатыгар кыттан Голландияга түмүк-тэммит 100 км дистанцияга сүүрүүгэ аан дойду чемпио-нунан буолла.

Бускаровтан ураты биер-диллэн зачекка Саха сирин өссө 3 бэрэстэбиһтэлэ стар-таабыттара. Артур Феофанов 11-с түмүгү көрдөрдө, 8 чаас 9 мүн. 3 сөк. биэтэккэ тах-сан норуоттар икки ардыла-рынаабы спорт маастарын нуорматын толорбут Лариса Семенова 16-с, Татьяна Ари-носова 30 чулуу сүүрээччи-лэр аһааннарыгар киирдэ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

Тустууга Аммосов бириинин олохтуохха

Нам улууһун бири кинэ туттар кинитэ М. К. Аммосов 100 сааһа туолаары турар. Урут улууска көгүдү тустууга М. К. Аммосов бириинэ олохтоно сылдьыбыта. Сыл айы кэриэте, балачча өр, тустууга араас таһымнаах күрэхтэниилэр буолбуттара. Саатар быйыл юбилейинан сибээстээн тустууга М. К. Аммосов бириинин оноруохха. Бу күрэхтэниин республиканскай таһымнаах буоллабына улуус киннигэр, улуус иһинэн буоллабына Хатырыкка да оноруохха сөп этэ. Маны улуус дьаһалтата, дыоно-сэргэтэ интэриэһиргэ эбитэ дуу? Билигин туох ба-

рыта үлкэ-харчыга кэлэн мунурданар курдук да, тэрилтэлэр, бириинилээн дыон спонсордаан — күрэхтэниин тэрээһинигэр көмөлөһөн — буолара буоллар, Аммосов-патын чыэстиир, спортивнай бырааһыннык буолуо этэ. Таарычы урукку М. К. Аммосов аатынан совхоз улууска спортивнай олобуттан абыннааха, үс сыл субуруччу улууска бастаан, иллиттэн илингэ сылдьыбыт Кыһыл Знамяны букатын ылбыта. Ол сааһа совхоз спортка инструкторынан Г. Рожин үлэһэбитэ. Онон кырата суох үтүөлээх, өгөлөөх буолуохтаах. Хатырык оскуолата ол

ИЙИРЭХ ТЫЛЛАР

Күндүтүк саныыр кинибитин Елена Афанасьевна КОНДАКОВАНЫ 60 сааскын томточу туолбуккунан уонна үлэһэбитин 40 сылынан, Петр Спиридоновичтын ил-лээхтик-эйлээхтик 35 сыл олорубуккутунан итинтик-истиник эбэрдэлибит! Эниги дьэ кэргэннигэр дьолу-соргуну, үтүө доруобуйаны, уйгулаах олобу багарыбыт! Үөдэй участкавай балыһатын коллектива.

Күндү ийэбитин, эбээбитин, таптыыр кэргэммин КОЛМОГорова Татьяна Сергеевнаны 50 сааскын туолбуккунан истиник эбэрдэлибит, барба махтабытын, итин таптабытын тиэрдэбит. Кытаанах доруобуйаны, дьолу-соргуну, уһун олобу багарыбыт. Сиэнигэр, оболоруг, күтүөтүн, кэргэнигэр.

Күндүтүк саныыр, ытыктыыр кэргэммин, эйбээс санаалаах аҕабытын, таптаалаах эһэбитин НИКОЛАЕВ Дмитрий Алексеевичи 60 сааскын томточу туолар айхаллаах күнгүнүн ис сүрэхтэн иэйиллэн тахсар, ыраас дууһаттан долгуна кутуллар эбэрдэ тылларын тиэрдэбит. Күндү кинибитигэр күн сирин үтүөтүн, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, уһун дьоллоох олобу, кэхтибэт кэскили, уостубат уйгуну багарыбыт, ыарыы ыалласпатын, дыандыах тумунун. Кэргэнигэр, уолаттарыг, кыргыттарыг, кийинтэриг, күтүөтүн, сиэнириг.

Реклама • Биллэриилэр • Реклама

АТС АБОНЕННАРЫН БОЛБОМТОЛУРУГАР Акционированиенан сибээстээн «Сахателеком» ГП Намнаары филиала улуус бары АТС-тарыгар сибээс өгөтүн иһин иэстээхтэргэ ревизианы ыытар. 1997 сыл алтынны 22 күнүгэр дылы иэстэрин төлөөбөтөх абоненнар араарылыбыт телефоннара чөлүгөр түһэриллээ суоҕа. Филиал администрацията.

К СВЕДЕНИЮ АБОНЕНТОВ АТС В связи с акционированием Намский филиал ГП «Сахателеком» проводит ревизию задолжников за услуги связи на всех АТС улуса. Телефоны отключенных абонентов, не погасивших задолженность в срок до 22 октября 1997 г. будут сняты без права восстановления. Администрация филиала.

ВНИМАНИЮ ВСЕХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ И БУХГАЛТЕРОВ ПРЕДПРИЯТИЙ

В целях улучшения финансово-хозяйственного состояния и государственного финансового планирования Правительство Республики Саха (Якутия), согласно Постановления Правительства РС(Я) номером 329 от 19.07.95 года, Государственная налоговая инспекция по Намскому улусу не принимает ежеквартальные бухгалтерские отчеты без соответствующей отметки финансового управления Намского улуса. Намское финансовое управление, Намская налоговая инспекция.

ВНИМАНИЮ УПЛАЧИВАЮЩИХ ДОРОЖНЫЙ НАЛОГ

На основании Письма Госналогслужбы РФ за н-р СШ 6-07-656 от 12.09.97 г. получателем средств в Федеральную дорожную фонда является Федеральная дорожная служба России, ИНН 7717006182. Остальные реквизиты остались без изменения. Намская налоговая инспекция.

УТУРБА АТЫЛААХААН БАБАЛААХТАР ИСТИИЛЭРИГЭР!

Нэһилиэнньэттэн сакааһы үлэ кэмигэр 22-1-97 телефонун ылабыт. Бири куул уотурба сыаната 160 тыһ. солк. Нам селотун иһингэр дьэбитигэр тириэрдэн биэрэбит. Атыыланар уотурба ахсаана аҕыах. Эрдэ атыылаһан, хаһаанан кэбиһин! Матан хаалыаххыт! Арендуем трехкомнатную приватизированную квартиру с местным отоплением, по адресу ул. Чернышевского 70, кв. 4. Телефон: 22-1-52, 22-8-24.

Обутов Валерий Афанасьевич аатыгар бэриллибит ВА3-21063 тех. паспоры, водительскай удостоверениени булбуттар 21-6-72 тел. билсэргитигэр. Продаётся УАЗ-469, в исправном состоянии. Звонить по телефону: 21-7-47 с 9 час. утра до 16 ч. 22-7-71 с 18 часов.

Күндү ийэбит, эбээбит, үлэ, тыыл ветерана ЯДРЕЕВА Елена Ивановна уһун ыарахан ыарыттан өлбүтүн диригиник курутууһун туран аймахтарыгар, доботторугар, билэр дьонугар иһитиннэрэбит. Уола, кыргыттары, сиэниэрэ.

Нам улууһун ветераннарын сэбиэтэ Хатырык нэһилиэгиттэн төрүттээх, Дьокуускай куоракка олорут улуус бастакы трактористкаларыттан биридэстэрэ тыыл, үлэ ветерана СОЛОВЬЕВА Анна Ивановна бу дьыл балабан ыйын 21 күнүгэр уһун ыарыттан өлбүтүн кыргыттарыгар Саха Республикаһын тутуугун үтүөлээх үлэһитигэр Соловьева Мария Ивановна, СГУ преподавателигэр Местникова Татьяна Сидоровна, сиэниригэр, аймах билэ дьонноругар дириг кутурбанын тириэрдэр.

Нам улууһун Хатырык нэһилиэгиттэн төрүттээх, улуус бастакы трактористкаларыттан биридэстэрэ тыыл, үлэ ветерана күндү эдьийбит СОЛОВЬЕВА Анна Ивановна өлбүтүнэн балтыларбытыгар, сиэниэрбитигэр, аймах дьоннорбутугар дириг кутурбаммытын тириэрдэбит. Суздаловтар, Терютиннар, Петровтар, Атласовтар, Ивановтар.

КЫТАРАРЫ КЫЫННААМА, БЫЛАҔАЙГА БЫЛДЬАТЫМА

26-с ҮӨРЭХ ИККИ БҮК КӨМҮСКЭЛ 29-с ҮӨРЭХ БЫСТАХ КЫТТА БЫРААБЫЛАЛААХ

Итинни-илгэни биэрэр кинниэри үлэлэти хойутаата. Онон сибээстээн олоһор дьэһэлэргэ, общественной уонна производственной тутууларга араас быһыылаах-таһаалаах электричество прибордарынан итинни дэлэйдэ. Тыһыны ийэ хотун буолбатах. Сылаас тыһыны сыдыаай-дарга тугу тутууохха? Бастатан туран көстүбөт күлүмэх сүүрэн иһири ситимигэр кырабы харысхал айыы хааннаах предохранитель баар буолуохтаах (Урут хаһыакка ахтыллыбыта). Ол икки суол көрүнгүбү эрэмни. Бири күүрүү иһири сыдыаах ыйааһынын ырыгалаан мыйданардаат араарар аналлаах автомат. Иккиһэ соһучу быһа баттаабытты быһыппастар сыгыннаах боробулуохалар аалсыыларын удаһынын туоратар ууллар этиктээх пробка. Ол аата ууллан быста охсор кылбар кыл өбөлөөх манган таас бүө.

27-с ҮӨРЭХ СИЭРИ ТАҔЫНАН БҮК ЭРЭНИИ

Сорохтор электрошитока аныгы моһуоннаах, үтүө көстүүлээх икки автомат предохранители эрийэн кэбиһэн бараннар хатабалаан харыстаммыт курдук сананаллар. Эбэтэр 20—25 ампердаах бөлөһүнүн түгэтэр түмэр электроцит блогун холбонолор. Ааттын автомат! Дьэ, квартира эйгэтигэр сөп түбэһэр таһымнаах 10 ампердаах предохранитель даһаны эмискэ үөдүдэр «быһа сыстыһыны» хататтана кытыастыта провод хаһын устун умайыктана сундулуйбутун кэһэ араасар. Ол иһин автоматы «инерционностоах» дьэ ааттылар. Хойутаан доруоптааһынга кини буруйа суох. Автомат барахсан айыллыбытынан айылгы араһаччыта, идэтибит күн күбэй көмүскэлэ — сыһыа үөскүүр күүрүүнү эндэппэккэ билли.

28-с ҮӨРЭХ БЕТОН КЫТТА УМАЙАР

Республикаҕа тимири-цемент кутуу самсааһыннаах электричествонаан сылытааччылары огорон, чинчийэн туһаба таһаарыттары сүүрбөччө сыл буолла. Панеллар хотон курдук синктээх эйгэбэ үтүө сабыдыаллаахтара биллибит. Итинник таас болгуюлары Намнаары «Сельхозэнерго» учаастагыни специалисттара кытта огортоон тарбаһыттары. Оттон 1993 сыллаахха Хангалас улууһугар оноруллубут «сылаас» плиталар конструкцияларга табыллыбакка, хаачыстыбалара хаарбаһыттан баһаардар быһылааннарын таһаартаабыттары. Холобур, Өлүкүмүбэ ыйрэй фермата умайан 120 ыйрэй былдыаммыта. Манна паспорыни ирдэбилиһин 6 плита субуруччу холбонуохтааһын электромонтер 5-һи ситимнээбит. Аммаҕа икки мэндиэмнээх олоһор дьэ хоруоҕа кубулуйбута. Бири дьагдыайбыт квартирант сүөһү уораһыттан 4 панели аҕалан сылыттыбыта сатамматаҕа.

«КИНЭ БИҔИГИ ОЛОХПУТУГАР»

БИРИ ДОЙДУЛААХПЫТ М. К. АММОСОВ УБҮЛҮӨЙДЭЭХ СЫЛЫГАР, САХА СИРИГЭР КИИНЭ КӨСТҮБҮТЭ 85 СЫЛЫГАР АНАЛЛААХ КОНКУРС БАЛАҔЫАННАТА

КОНКУРС БЫТЫЛЛАР КҮННЭРЭ УОННА МИЭС-ТЭТЭ: алтынны 17 күнүттэн — сэттинни 16 күнүгэр дьэри, нэһилиэктэринэн.

КОНКУРС СЫАЛА: нэһилиэк администрациялара тэриэлтэлэргэ ытар мероприятияларыгар кинэ оруола, сибээһэ.

КОНКУРС ИРДЭБИЛЛЭРЭ: — Нэһилиэккэ кинэ көстүтүн, сайдытын, үлэһиттэ-

рин туһунан арыһы. — Нэһилиэк кулубар Саха Сиригэр кинэ көстүбүт 85 сылыгар аналлаах мероприятияны ытыы. — Реклама. — Конкурс тематын арыһы учуоттанар.

КОНКУРС КЫТТЫЛААХТАРА: улуус нэһилиэктэ-рэ.

Нэһилиэктэргэ биэчэрдэри ытыы икки бөлөххө араарылар: 1 бөлөх — Фрунзе, Никольскай, Салбан, Таастаах, Искра, Үөдэй, Партизан, Модут, Бөтүн, Арбын, Түбэ, II Хомустаах. II бөлөх — I Хомустаах, Хамаҕата, Хатырык, Хатыг Ары, Көбөкөн, Нам.

Тэрийэр комиссия.

Редакторы солбуйааччы Г. К. ЭВЕРСТОВ. ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура — 21496, иллюстрация уонна реклама (секретариат) — 21640, Бухгалтерия — 21141. «Нам» телерадиостудия — 21632.

«Энсиэли» — Нам улууһун хаһыата; 678040, Саха Республикаһа, Нам с. Октябрьскай уул., I. Учредителлар: Нам улууһун дьаһалтата, «Саха-полиграфиздат» национальная компания. С. Р. бэчээт уонна маассабай информация көгүлүн көмүскүүр региональной инспекцияныан регистрацияламыт № Я 0095.

Сурукка ааккытын-суолгутун, үлэһитин, дьэбит аадырыһын чуолкай ыйыг. Автор этэрэ мэлдьи хаһыат санаатыныын бири буолуохтаах дьэ буолбат.

Нам улууһун типографията: 678040, Нам с. Ленскэй уул. 85. Формата А3. Кээмэйэ 1,0 бэч. лис. Нэдиэлэбэ үстэ тахсар. Индексэ 54889. Тираһа 1590. Бэчээттэһнэ 24.09.97 с. Сакааһын №-рэ 104